

УДК 339.732.6: 336.711(477):005.52:005.334

Павлюк О.О., к.е.н., доцент,
докторант кафедри міжнародних фінансів
*Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

БАЗЕЛЬ III : АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ

Павлюк О.О. Базель III: актуальність та проблеми запровадження. Актуальною залишається проблема платоспроможності та стабільності міжнародної банківської системи. Необхідним є застосування загальних принципів регулювання та методології банківських ризиків. Завданням нагляду є розповсюдження надійної практики управління ризиками в банківській системі з урахуванням національних особливостей розвитку. Базель III встановлює більш жорсткі стандарти капіталу за рахунок більш жорстких визначень капіталу, більш високих вимог для зважених за ризиком активів (RWA), додаткових буферів капіталу, а також більш високих вимог до мінімальної достатності капіталу. Реформи будуть істотно впливати на прибутковість і вимагають трансформації бізнес-моделі багатьох українських банків.

Ключові слова: методологія банківських ризиків, система управління ризиками, банківський нагляд, Базельський комітет із банківського нагляду, угода Базель III, достатність капіталу, регулювання капіталу, буфер збереження капіталу, антициклічний буфер капіталу, ризик ліквідності.

Павлюк О.О. Базель III: актуальность и проблемы внедрения. Актуальной остается проблема платежеспособности и стабильности международной банковской системы. Необходимо использование общих принципов регулирования и методологии банковских рисков. Задача надзора – распространение надежной практики управления рисками банковской системы с учетом национальных особенностей развития. Базель III устанавливает более жесткие стандарты капитала за счет более жестких определений капитала, более высоких взвешенных по риску активов (RWA), дополнительных буферов капитала, а также более высоких требований к минимальным коэффициентам достаточности капитала. Реформы будут существенно влиять на прибыльность

Ключевые слова: методология банковских рисков, система управления рисками, банковский надзор, Базельский комитет по банковскому надзору, соглашение Базель III, достаточность капитала, регулирование капитала, буфер сохранности капитала, антициклический буфер капитала, риск ликвидности.

Pavluk O.O. Basel III: assential problems of implementation. The problem of payment ability and stability of the international banking system remains important. It is necessary to implement fundamental principles of regulation and methodology of banking risks. The tasks of banking supervision are to promote reliable risk management practice which takes into consideration the national peculiarities of development. Basel III establishes tougher capital standards through more restrictive capital definitions, higher risk-weighted assets (RWA), additional capital buffers, and higher requirements for minimum capital ratios. The reforms will fundamentally impact profitability and require transformation of the business models of many banks of Ukrainian.

Keywords: methodology of banking risks, risk management system, banking supervision, Basel Committee on Banking Supervision, Basel III, capital adequacy, regulation of capital, capital Conservation Buffer, counter-cyclical Capital Buffer, liquidity risk.

Постановка проблеми. Впровадження Базельських стандартів (Базель II, Базель II.5 і Базель III) в Україні вимагає від учасників національного банківського сектора активних дій у напрямі подальшого розвитку власних методик, систем і процесів із підтримки достатності капіталу та управління ризиками. На відміну від європейських фінансових організацій, які вже понад 10 років послідовно впроваджують ці стандарти, перед учасниками українського банківського сектора стоїть непросте завдання одночасного застосування стандартів трьох нормативних документів, які були розроблені Базельським комітетом.

Ступінь впливу нових вимог Базельської угоди на діяльність того чи іншого банку залежить від цілої низки чинників, таких як бізнес-модель і стратегія діяльності, склад капіталу і ліквідних активів, поточні показники достатності власних коштів та ліквідності, ступінь кредитоспроможності контрагентів, а також обсяг позабалансових операцій. Можна очікувати, що зростання вартості витрат, пов'язаних із підтриманням належного рівня достатності капіталу і ліквідності, а також із забезпеченням дотримання вимог регулюючих органів, зробить негативний вплив на рентабельність банківської системи в цілому. Отже, актуальною залишається проблема дослідження

вимог та рекомендацій Базельського комітету щодо регулювання банків та імплементація цих вимог в банківську систему України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У 2010 р. Базельський комітет опублікував третю Базельську угоду (Third Basel Accord) [1], яка є ключовим нормативним документом, спрямованим на підвищення якості управління ризиками та капіталом фінансових організацій. Даний документ установлює нові мінімальні вимоги до капіталу, нові показники ліквідності і леверидж, а також нові методи і підходи до вимірювання та оцінки ризиків. Окрім того, документ вводить більш жорсткі стандарти нагляду за банківською діяльністю, а також підвищені вимоги до розкриття інформації та управління ризиками.

Базельським комітетом був розроблений досить докладний календарний графік із зазначенням конкретних термінів прийняття кредитними організаціями тих чи інших вимог Базеля III і часу, відведеного на їх запровадження. Спочатку планувалося, що деякі правила наберуть чинності вже 1 січня 2013 р.

Так, Директива адекватності капіталу (Capital Adequacy Directive) [5] – це європейська директива, яка спрямована на встановлення єдиних вимог до рівня капіталу як для банківських установ, так і для небанківських фірм, які здійснюють операції із цінними паперами. Ця директива була вперше видана в 1993 р. і переглянута в 1998 р. Оновлена Директива достатності капіталу почала діяти з 2006 р.

Директива з регулювання достатності капіталу The Capital Requirements Directive (CRD IV) була спрямована на регулювання галузі фінансових послуг Європейського Союзу, а саме впровадження системи нагляду в ЄС, яка відображає правила Базель III щодо вимірювання капіталу і стандартів капіталу.

Попередні Директиви достатності капіталу (2006/48 і 2006/49) [2; 3] були замінені новим законодавчим пакетом, відомим як CRD IV. Цей пакет діє з 1 січня 2014 р. і складається з Постанови ЄС № 575/2013 [9] та Директиви 2013/36 / ЄС [4]. Це третій пакет поправок до первинних директив, прийнятих Комісією в 2008 р. (CRD II) і 2009 (CRD III). Глобальна мета цього нового набору правил полягає в зміцненні стійкості банківського сектора ЄС із тим, щоб зробити його краще в умовах економічних потрясінь та створити необхідні умови банкам для фінансування економічної активності і зростання.

Постановка завдання. Банківська система України функціонує в нелегких умовах, які характеризуються загальносвітовою фінансовою кризою, що вплинула на економіку країни суттєво сильніше, ніж в інших країнах. Як свідчить досвід країн ЄС, утілення сучасних рекомендацій банківського регулювання є досить складним та витратним процесом, але в цілому поліпшення методів управління та вимірювання ризиків забезпечує більш конкурентне поле діяльності банків, а також підвищує роль рин-

кової дисципліни. Основним завданням статті є дослідження сучасного досвіду регулювання банків в умовах світової кризи та окреслення проблем запровадження методологічних положень Базельського комітету в банківську систему України.

Виклад основних результатів. Основною метою Базель III є встановлення рівних умов для функціонування всіх банків. На практиці регулюючи органи використовують різні підходи до управління та нагляду, оподаткування та розкриття інформації. Це пояснюється розбіжностями в рівнях розвитку економічних систем країн, особливостями наслідків світової фінансової кризи на економіки, а також здатністю фінансової системи в умовах кризи підтримувати економічне зростання. Підходи до регулювання, нагляду та ризик-менеджменту в контексті Базель III спрямовані на досягнення глобальної фінансової стабільності. Строки введення нових стандартів банківського регулювання в країнах залежать від позиції національного регулятора. Такі країни, як Австралія, Китай, Гонконг, Індія, Японія, Канада, Мексика, Саудівська Аравія, Швейцарія, Сінгапур і ПАР, опублікували остаточні правила в 2012 р. і вже в січні 2013 р. приступили до введення в дію вимог Базеля III. В ЄС прийнято цілу низку документів, які були спрямовані на імплементацію Базельських рекомендацій щодо оцінки достатності капіталу та закріплені у відповідних директивах ЄС.

Основними складниками Базель III є реформа капіталу, запровадження новітніх стандартів ліквідності та вдосконалення ризик-менеджменту (повне охоплення всіх ризиків).

Основний підхід, якій стосується кількісної оцінки капіталу і якій визначає Базель II не змінюється: Базель III залишає режим достатності капіталу зважений за ризиками. Це означає, що регулюючи органи будуть продовжувати приділяти особливу увагу управлінню ризиками та корпоративному управлінню як основним факторам фінансової стабільності, а також застосовувати більш суворі вимоги для фінансових інститутів, які не будуть виконувати їх рекомендації.

Згідно з новими стандартами, акціонерний капітал I рівня повинен становити 4,5% від зважених за ризиком активів увесь час. Капітал I рівня повинен знаходитися на рівні 6,0% від зважених за ризиками активів увесь час. Сумарний капітал (капітал I рівня + капітал III рівня) повинен знаходитися на рівні 8,0% від зважених за ризиком активів увесь час. Ці нормативи описані в табл. 1.

Фінансова криза показала, що банки недооцінили кредитний ризик контрагента, якій пов'язаний із похідними фінансовими інструментами та цінними паперами. Прикладами такої політики банків стали банкрутства Lehman Brothers, AIG і Bear Stearns. Таким чином, Базельський комітет хоче посилити вимоги до капіталу через кредитний ризик контрагента, якій виникає із цих угод.

Запровадження буферу збереження капіталу на рівні додаткових 2,5% сприяє забезпеченню капіталом, якій можна буде використовувати банкам для покриття збитків у період криз. Цей буфер включається до капіталу I рівня. Антициклічний буфер, величина якого варіюється в діапазоні від 0% до 2,5%, планується запроваджувати з урахуванням національних особливостей.

Беручи до уваги підвищення мінімальних вимог до нормативу достатності капіталу, аналітики виступають за перехід банків до застосування прогресивного підходу (Advanced IRB approach) для аналізу та управління кредитним ризиком. Згідно з рекомендаціями Базельського комітету, банкам із достатньо розвинутим внутрішнім процесом управління капіталом за переходу до Advanced IRB approach, дозволяється використовувати більше інструментів управління ризиками для цілей визначення необхідного розміру капіталу для покриття ризиків.

Регулювання ризику ліквідності є найменшою частиною в контексті напрацювань робочих процедур та публікацій Базельського комітету. Так, домен ризику ліквідності є найменшим за вкладом, і на нього припадає 4% усіх документів Базельського комітету. Регулювання ризику ліквідності складається з робочих процедур принципів управління ліквідності, у тому числі левова частка належить коефіцієнтам ліквідності Базель III – LCR та NSFR. Хоча на управління ризиком ліквідності припадає найменша кількість напрацювань, регулювання цього ризику залишається найстарішою темою для дискусій на рівні Базельського комітету з банківського нагляду і на рівні центральних банків із 1972–1974 рр. Знаходження загальних правил щодо цього питання було дуже важким та необхідним із точки зору як отримання конкурентних переваг, так і механізму для запобігання кризовим явищам у банківській системі. Крах Lehman Brothers 16 вересня 2008 р. вплинув на пришвидшення цього процесу. Одним із новітніх підходів до цієї проблеми було введення Базель III двох показників, які оцінюють профіль ліквідності банку на рівні місячного та щорічного горизонтів – введення короткострокового коефіцієнта покриття ліквідності (Liquidity Coverage Ratio) та коефіцієнта стабільного довгострокового фінансування (Net Stable Funding Ratio).

Для визначення коефіцієнта LCR величина високоякісних ліквідних активів порівнюється з очікуваним грошовим відтоком протягом 30 днів. Очікувані грошові відтоки повинні покриватися достатньо ліквідними, високоякісними активами. Спочатку було встановлено регулюючий мінімум на рівні 100%, а після проведення певних досліджень цей поріг понизили до 60%. Базельський комітет пропонує також розраховувати цей показник по кожній валютній позиції для порівняння активів та відтоку капіталу по кожній валюті.

Згідно з основними положеннями, Базель III намагається охопити всі ймовірні банківські ризики, які не відображені в угоді Базель II, а також продовжити процес удосконалення моделей оцінки кредитного ризику, таких як IMM (Internal Model Method's) для кризових періодів та Credit Valuation Adjustments (поправка до оцінки кредитних ризиків).

Основні напрями реформування фінансового сектору України були окреслені в Комплексній програмі розвитку фінансового сектору України до 2020 р. [6]. Згідно із цією програмою, головною метою розвитку фінансового сектору України до 2020 р. є створення фінансової системи, що здатна забезпечувати сталий економічний розвиток за рахунок ефективного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці на основі розбудови повноцінного ринкового конкурентоспроможного середовища згідно зі стандартами ЄС. Одним зі шляхів створення передумов для довгострокового сталого розвитку фінансового сектору є наближення стандартів регулювання платоспроможності та ліквідності банків до рекомендацій Базельського комітету шляхом упровадження рекомендацій Базель III. Зокрема, згідно з Комплексним планом заходів на виконання Програми планується вдосконалення систем регулювання та нагляду за фінансовим сектором, продовження переходу від нагляду на основі правил (compliance based supervision) до нагляду та оверсайта на основі оцінки ризику (risk based supervision) та принципів постійного упереджувального моніторингу (з 1.04.2015 до 31.12.2016), а також упровадження нових вимог до капіталу банків відповідно до принципів Базель III та вимог ЄС (з 1.01.2015 по 31.12.2019).

На нашу думку, існують реальні проблеми реалізації цих планів, оскільки, як показує досвід зарубіж-

Таблиця 1

Вимоги до капіталу за положеннями Базель II та Базель III

	Акціонерний капітал і рівня (COMMON EQUITY TIER I)	Капітал II рівня (TIER I CAPITAL)	Сумарний капітал (TOTAL CAPITAL)
Базель II / Базель III			
Minimum	2%/4,5%	4%/6,0%	8%/8%
Conservation buffer (буфер збереження капіталу)	0/2,5%		
Minimum + conservation buffer	7,0%	8,5%	10,5%
Countercyclical buffer (антициклічний буфер)	0-2,5%		

них країн, проекти втілення Базельських стандартів для банків дуже складні та витратні. Ускладнення процесу регулювання впливає на ускладнення проведення банківського бізнесу, особливо в умовах девальвації гривні та тотального банкрутства банків. Існує великий сумнів, що в умовах кризи фінансової та банківської систем знайдуться ресурси для запровадження нових стандартів Базельського нагляду. Крім того, за останні роки не велося ніякої підготовчої роботи до запровадження стандартів Базельського комітету, зокрема Базель II та Базель II,5, які є проміжними для втілення Базель III. Існує стара система нормативів, яка дає змогу мінімізувати витрати на ризик-менеджмент для керівництва банків, оскільки управління ризиками є формальним процесом виконання нормативів. Банківська система України потребує від національного регулятора забезпечення прозорості в проведенні бізнесу шляхом видання інструкцій, рекомендацій, які б регулювали ризик-менеджмент та запобігали банкрутству банків.

Висновки. Одним із ключових положень Базель III є підвищення частки акціонерного капіталу I рівня з 2% до 4,5%, і хоча банки деяких країн світу вже виконують цю рекомендацію, всебічне втілення цього положення може бути проблематичним в умовах світової кризи, оскільки це може вплинути на недостатність капіталу банків, що, своєю чергою, призведе до скорочення кредитування та до підвищення вартості кредитування у цілому.

Національні регулюючі органи в різних країнах світу мають різні точки зору на процес втілення рекомендацій Базель III. Так, для регуляторів країн ЄС важливими залишаються питання підтримки достатності капіталу та ліквідності, а для країн з еко-

номіками, що розвиваються, актуальним є всебічне покриття управління ризиками та капіталом. Окрім того, актуальним є питання строків втілення рекомендацій Базель III, хоча й існує думка аналітиків щодо необхідності скорочення цих строків. У цілому національні регулятори та Базельський комітет розглядають втілення останніх рекомендацій як конкурентну перевагу, яка дає змогу демонструвати свою стійкість не тільки регулятору, а й ринку в цілому.

Наявність високих стандартів до капіталу може мати вплив на рентабельність власного капіталу банків, тому запровадження таких стандартів, на нашу думку, можливе тільки від корегування бізнес-моделі банку, а саме відповідної стратегії управління ризиками та корпоративного управління, яка може варіюватися від посилення нагляду до проведення структурних змін у бізнес-моделях.

Таким чином, втілення рекомендацій Базель III необхідно здійснювати разом із запровадженням процесів адаптації, оскільки ці рекомендації започатковують процеси реформування, але не вирішують усі проблеми банківської системи.

Аналіз банківської системи України та основних регуляторних аспектів указує на наявність проблем, які свідчать про кризові явища в банківській системі України, зокрема в системі банківського регулювання та нагляду. Для подолання цих явищ необхідним є запровадження комплексної стратегії поступового переходу до відновлення банківського бізнесу в Україні з подальшими кроками з втілення рекомендацій Базельського комітету. У цілому ця проблема досить складна, оскільки її вирішення знаходиться як у площині економічних питань, так і політичних, тому потребує подальшого дослідження.

Список літератури:

1. Базельський комітет банківського нагляду. Третя базельська угода (Third Basel Accord) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bis.org>.
2. Directives 2006/48/EC of the European Parliament and of the Council of 14 June 2006 on the capital adequacy investment firms and credit institutions. / The European Parliament and the Council. – 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу ресурсу : ec.europa.eu/finance/bank/regcapital/index_en.htm.
3. Directives 2006/49/EC of the European Parliament and the Council. The capital adequacy of investment firms and credit institutions / The European Parliament and the Council. – 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.eur-lex.europa.eu.
4. Directive 2013/36/EU on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms (CRD IV) / The European Parliament and the Council. – 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ec.europa.eu/finance/bank/regcapital/legislation-in-force/index_en.htm.
5. Directive 93/6/EEC of 15 March 1993 on the capital adequacy of investments firms and credit institutions / The European Parliament and the Council. – 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ec.europa.eu/finance/bank/regcapital/legislation-in-force/index_en.htm.
6. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року : Постанова Правління НБУ № 391 від 18.06.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua/doccatalog.
7. Методологические аспекты управления банковскими рисками // Финансовый менеджмент. – 2001. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dis.ru/fm/arhiv/2001/1/2.html>.
8. Постанова Правління НБУ № 361 «Про схвалення методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua/doccatalog.
9. Постанова Правління НБУ № 104 «Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua/doccatalog.
10. Regulation (EU) №575/2013 on prudential requirements for credit institutions and investment firms (CRR) / The European Parliament and the Council [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ec.europa.eu/finance/bank/regcapital/legislation-in-force/index_en.htm/.